

KUDOS

RACHEL CUSK BIJ DE BEZIGE BIJ

Het buitenleven
In de beste familie
Het laatste avondmaal
De Bradshaw-varianties
Nasleep
Contouren
Transit

Rachel Cusk

KUDOS

Vertaald door
Marijke Versluys

2018

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertaalster ontving voor deze vertaling een project-
subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2018 Rachel Cusk

All rights reserved

Copyright Nederlandse vertaling © 2018 Marijke Versluys

Oorspronkelijke titel *Kudos*

Oorspronkelijke uitgever Faber & Faber Limited, Londen

Omslagontwerp Moker Ontwerp

Omslagillustratie © Man Ray Trust / ADAGP, c/o Pictoright

Amsterdam 2018

Foto auteur © Siemon Scammell-Katz

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 3240 2

NUR 302

debezigebij.nl

Ze stond op en ging weg

Ze stond op en ging weg
Had ze dat niet moeten doen? Wat niet?
Opstaan en weggaan.

Ja, ik vind van wel
Want het werd al donker.

Wat werd het al? Donker. Nou ja,
Toen ze wegging was er nog wel
Iets over van de dag, nou ja,
Genoeg om de weg te vinden.
En het was de laatste keer dat ze in staat was...
In staat? ... om op te staan en weg te gaan.
Het was de laatste de allerlaatste keer want
Daarna had ze niet meer kunnen
Opstaan en weggaan.

Stevie Smith

De man naast me in het toestel was zo lang dat hij niet in zijn stoel paste. Zijn ellebogen staken over de armleuningen en zijn knieën zaten klem tegen de stoel voor hem, met als gevolg dat er elke keer dat hij zich bewoog geïrriteerd werd omgekeken. De man ging een beetje schuin zitten, probeerde zijn benen over elkaar te slaan en weer van elkaar te doen, en schopte daarbij per ongeluk tegen de passagier rechts van hem.

‘Sorry,’ zei hij.

Een paar minuten bleef hij roerloos zitten, diep door zijn neus ademend en met zijn handen ineengeklemd op schoot, maar al gauw werd hij ongedurig en probeerde hij zijn benen weer te verzetten, zodat de hele rij stoelen voor hem ervan schudde. Ten slotte vroeg ik of hij met mij van plaats wilde wisselen, want mijn stoel was aan het gangpad, en daar stemde hij grif mee in, alsof ik hem een riant zakelijk voorstel had gedaan.

‘Meestal reis ik businessclass,’ legde hij uit terwijl we opstonden en van plaats verwisselden. ‘Daar is veel meer beenruimte.’

Hij strekte zijn benen het gangpad in en legde zijn hoofd opgelucht tegen de rugleuning.

‘Reuze bedankt,’ zei hij.

Het toestel begon langzaam weg te taxiën. De man zuchtte tevreden, stak zijn benen nog verder het gangpad in en leek prompt in slaap te vallen. Door het gangpad naderde een stewardess, die bij zijn benen bleef staan.

‘Meneer?’ zei ze. ‘Meneer?’

Hij schrok wakker en vouwde zich moeizaam weer op in zijn krappe ruimte, zodat zij erlangs kon. Het toestel stond een paar minuten stil, rolde toen met een schok naar voren en bleef vervolgens opnieuw staan. Door het raampje was te zien dat er voor ons een rij toestellen op hun beurt stond te wachten. De man begon te knikkebollen en even later staken zijn benen het gangpad alweer in. De stewardess kwam terug.

‘Meneer?’ zei ze. ‘We moeten het gangpad vrijhouden in verband met het opstijgen.’

Hij ging rechtop zitten.

‘Sorry,’ zei hij.

Ze liep door, en stukje bij beetje zakte zijn hoofd weer voorover. Boven het vlakke grijze landschap lag een nevel die leek over te gaan in de bewolking en door de subtiel geschakeerde horizontale banen vaag aan de zee deed denken. In de stoelen voor ons zaten een man en een vrouw te praten. Het is heel treurig, zei de vrouw, en de man bromde iets terug. Het is echt dieptreurig, herhaalde ze. Er naderden stevige voetstappen over het tapijt in het gangpad, en opnieuw verscheen de stewardess. Ze legde haar hand op de schouder van mijn buurman en schudde hem heen en weer.

‘Het spijt me, maar ik moet u vragen uw benen uit de loop te houden,’ zei ze.

‘Neem me niet kwalijk,’ zei de man. ‘Ik kan mijn ogen niet openhouden.’

‘Toch moet ik u vragen dat wel te doen,’ zei ze.

‘Ik heb vannacht mijn bed niet gezien,’ zei hij.

‘Helaas, dat is mijn probleem niet,’ zei ze. ‘Als u de doorgang belemmert brengt u andere passagiers in gevaar.’

Hij wreef over zijn gezicht en ging verzitten. Hij pakte zijn telefoon, keek erop en stopte hem weer weg. De stewardess sloeg hem afwachtend gade. Ten slotte ging ze weg, alsof ze ervan overtuigd was dat hij haar nu echt gehoorzaamde. Hij schudde zijn hoofd en maakte een vertwijfeld gebaar, als tegenover een onzichtbaar publiek. Hij was ergens in de veertig en had een gezicht dat knap maar tegelijkertijd alledaags was, en zijn lange gestalte was gehuld in het schone, gestreken en neutrale weekendtenue van een zakenman. Om zijn pols droeg hij een zwaar zilveren horloge en aan zijn voeten nieuw ogende leren schoenen; hij straalde de anonieme, enigszins tijdelijke mannelijkheid uit van een soldaat in uniform. Intussen was het toestel met horten en stoten gevorderd in de rij en zwenkte met een wijde bocht langzaam de startbaan op. De nevel was overgegaan in regen en er liepen druppeltjes langs het raam. Vermoeid staarde de man naar het glimmende asfalt. Rondom ons zwol het motorlawaai aan en eindelijk maakte het toestel snelheid, waarna het onder een schuine hoek schuddend door een wattendeken van wolken opsteeg. Door sporadische scheuren in het grijs hadden we af en toe zicht op het matgroene stramien van landerijen met blokkendooshuizen en dichte bosschages, tot het wolkendek zich sloot. De man slaakte nogmaals een diepe zucht en viel al gauw opnieuw in slaap, zijn hoofd hing op zijn borst. Het licht flakkerde aan en er klonk bedrijvigheid. Even later stond de stewardess bij onze rij, want de slapende man had weer zijn benen het gangpad in gestoken.

‘Meneer?’ zei ze. ‘Pardon, meneer?’

Hij tilde zijn hoofd op en keek verbijsterd om zich heen. Toen hij de stewardess met haar trolley zag staan trok hij langzaam en moeizaam zijn benen in, zodat ze erlangs kon. Ze sloeg hem met opeengeklemd lippen en opgetrokken wenkbrauwen gade.

‘Dank u,’ zei ze met nauwverholten sarcasme.

‘Ik kan er niets aan doen,’ zei hij tegen haar.

Haar opgemaakte ogen bleven even op hem rusten. De uitdrukking erin was koel.

‘Ik probeer alleen maar mijn werk te doen,’ zei ze.

‘Dat begrijp ik wel,’ zei hij. ‘Maar het is niet mijn schuld dat de stoelen zo dicht bij elkaar staan.’

Tijdens de korte stilte die volgde keken ze elkaar aan.

‘Dat zult u met de vliegmaatschappij moeten opnemen,’ zei ze.

‘Ik neem het met u op,’ zei hij.

Ze sloeg haar armen over elkaar en stak haar kin naar voren.

‘Ik reis bijna altijd business,’ zei hij, ‘dus meestal is er geen probleem.’

‘Op deze vlucht wordt geen businessclass aangeboden,’ zei ze. ‘Maar er zijn heel veel andere maatschappijen die dat wel doen.’

‘U raadt me dus aan met een andere vervoerder te reizen,’ zei hij.

‘Inderdaad,’ zei ze.

‘Geweldig,’ zei hij. ‘Hartelijk dank voor uw suggestie.’

Hij lachte kort maar honend naar haar verdwijnende rug. Nog even glimlachte hij gedwongen, als iemand die per abuis op het toneel is beland, en vervolgens wendde hij zich

naar mij toe, kennelijk om zijn opgelatenheid te maskeren, en vroeg wat de reden was van mijn reis naar Europa.

Ik zei dat ik schrijver was en dat ik op een literair festival uit eigen werk zou lezen.

Meteen nam zijn gezicht een beleefd belangstellende uitdrukking aan.

‘Mijn vrouw leest ontzettend veel,’ zei hij. ‘Ze is lid van zo’n boekenclub.’

Er viel een stilte.

‘Wat schrijf je zoal?’ vroeg hij even later.

Dat was moeilijk uit te leggen, antwoordde ik, en hij knikte. Hij trommelde op zijn bovenbenen en tikte met zijn schoenen een onregelmatig ritme op het tapijt. Hij schudde zijn hoofd heen en weer en wreef stevig over zijn schedel.

‘Als ik niet praat,’ zei hij ten slotte, ‘val ik zo weer in slaap.’

Hij zei het nuchter, alsof hij zijn persoonlijke gevoelens wel vaker opzij moest zetten om problemen op te lossen, maar toen ik naar hem keek zag ik tot mijn verbazing dat zijn gezicht smekend stond. Het wit van zijn roodomrande ogen was gelig en daar waar hij over zijn keurig geknipte haar had gewreven stond het piekerig overeind.

‘Het schijnt dat ze voor vertrek het zuurstofgehalte in de cabine verlagen om de passagiers slaperig te maken,’ zei hij, ‘dus als dat werkt mogen ze eigenlijk niet klagen. Een vriend van me vliegt dit soort toestellen,’ voegde hij eraan toe. ‘Dat verhaal heb ik van hem.’

Het eigenaardige aan die vriend was, vervolgde de man, dat hij ondanks zijn beroep een fanatiek milieuactivist was. Hij had een elektrische auto en voorzag zijn hele huis van energie door middel van zonnepanelen en windmolens.

‘Als hij bij ons komt eten,’ zei hij, ‘en iedereen ’m behoorlijk om heeft, is hij bij de vuilnisbakken bezig al het verpakkingsmateriaal en de lege flessen te scheiden. Zijn ideale vakantie,’ zei hij, ‘bestaat eruit dat hij bepakt en bezakt een berg in Wales beklimt en twee weken lang in de regen in een tentje met de schapen zit te praten.’

Niettemin trok diezelfde man geregeld een uniform aan en nam hij plaats in de cockpit van een uitlaatgas brakende vijftigtonner om een cabine vol dronken vakantiegangers naar de Canarische Eilanden te brengen. Een slechter traject was nauwelijks denkbaar, maar zijn vriend vloog het nu al jaren. Hij werkte voor een prijsvechter die keihard op alles bezuinigde, en de passagiers schenen zich te gedragen als beesten. Hij bracht ze wit heen en rood terug, en hoewel hij van hun hele vriendenkring het minst verdiende schonk hij de helft van zijn inkomen aan goede doelen.

‘Gek genoeg,’ zei hij verwonderd, ‘is het een ontzettend aardige kerel. Ik ken hem al jaren, en het lijkt wel of hij aardiger wordt naarmate het slechter gaat. Hij heeft me eens verteld,’ zei hij, ‘dat ze in de cockpit een scherm hebben waarop ze kunnen kijken naar wat zich in de cabine afspeelt. Hij zei dat hij het eerst niet aankon, zo deprimerend was het om te zien hoe die mensen zich gedroegen. Maar na een tijdje werd het een soort obsessie voor hem. Hij heeft er honderden uren naar zitten kijken. Volgens hem heeft het iets van mediteren. Maar toch,’ zei hij, ‘zou ik het vreselijk vinden om in die wereld te werken. Toen ik met pensioen ging heb ik meteen mijn frequentflyercard doorgeknipt. Ik heb gezworen dat ik nooit meer in zo’n ding ging zitten.’

Ik zei dat hij erg jong leek om al met pensioen te zijn.

‘Op mijn bureaublad hield ik een spreadsheet bij dat

VRIJHEID heette,' zei hij met een scheef lachje. 'Eigenlijk waren het alleen rijen cijfers die op een bepaald getal moesten uitkomen, en toen het zover was kon ik weg.'

Hij was directeur geweest van een organisatiebureau met vestigingen over de hele wereld, zei hij, een baan waarvoor hij voortdurend van huis was. Het was bijvoorbeeld geen uitzondering dat hij in twee weken tijd Azië, Noord-Amerika en Australië aandeed. Hij was eens voor een vergadering naar Zuid-Afrika gevlogen om na afloop meteen weer terug te vliegen. Verscheidene malen hadden zijn vrouw en hij bepaald waar het halfwegpunt tussen hun twee verblijfplaatsen lag, en daar ontmoetten ze elkaar dan om vakantie te houden. Toen de Australische tak van het concern dreigde in te storten en hij de afwikkeling ter plekke moest regelen, had hij zijn kinderen drie maanden niet gezien. Hij was op zijn achttiende gaan werken en nu was hij zesenvoertig, en hij hoopte dat hem de tijd gegund werd om nog eens zo lang te leven als zijn werkende bestaan had geduurd. Hij had een huis in de Cotswolds waar hij amper binnen was geweest en een garage vol fietsen en ski's en sportspullen die hij door tijdgebrek nooit had gebruikt; hij had vrienden en familie tegen wie hij de afgelopen twintig jaar bijna alleen hallo en tot ziens had gezegd, omdat hij meestal op het punt stond weg te gaan en met het oog daarop bijtijds naar bed moest, of hij kwam net doodmoe terug. Hij had ergens iets gelezen over een middeleeuwse straf die eruit bestond dat een gevangene werd opgesloten in een cel zo krap dat hij zijn armen en benen in geen enkele richting kon strekken, en hoewel het angstzweet hem uitbrak bij de gedachte alleen al, was het een vrij nauwkeurige samenvatting van het leven dat hij had geleid.

Ik vroeg of de vrijlating uit die gevangenis de naam van zijn spreadsheet waarmaakte.

‘Grappig dat je dat zegt,’ zei hij. ‘Sinds ik niet meer werk maak ik voortdurend ruzie. Mijn vrouw en kinderen klagen dat ik probeer de baas over ze te spelen nu ik altijd thuis ben. Ze hebben niet met zoveel woorden gezegd dat ze alles graag weer bij het oude willen hebben,’ voegde hij eraan toe, ‘maar ik weet dat ze het denken.’

Hij kon er bijvoorbeeld met zijn verstand niet bij hoelang ze ’s morgens uitsliepen. Al die jaren dat hij voor dag en dauw van huis was gegaan had de gedachte aan hun slapende gestalten in het donker hem het gevoel gegeven dat hij een doel had, dat hij hen moest beschermen. Als hij had beseft hoezeer ze hun tijd verdeden had hij er wellicht anders tegenaan gekeken. Soms moest hij tot lunchtijd wachten; dan stonden ze pas op. Hij nam de gewoonte aan hun kamer in te gaan en de gordijnen open te doen, net zoals zijn vader vroeger elke ochtend bij hem deed, en hij stond versteld van de vijandige reactie op zijn optreden. Hij had geprobeerd om de maaltijden te stroomlijnen – ze aten allemaal, had hij ontdekt, verschillende dingen op verschillende tijdstippen – en om een fitnessschema op te stellen, en hij deed zijn uiterste best om te geloven dat de grootscheepse opstand tegen die maatregelen bewees dat ze hard nodig waren.

‘Ik praat heel veel met de hulp,’ zei hij. ‘Ze komt altijd om acht uur. Ze zegt dat ze al jaren met die kwesties te maken heeft.’

Hij bracht dat alles met een verlegen maar vlotte vertrouwelijkheid waaruit duidelijk bleek dat hij zijn verhaal eerder deed om te vermaken dan om ontzetting te wekken.

Om zijn mond speelde een schamper lachje dat een regelmatige rij sterke witte tanden toonde. Al pratend was hij levendiger geworden, en zijn ontredde en verwildering hadden plaatsgemaakt voor het vriendelijker masker van de verteller. Ik kreeg de indruk dat het om verhalen ging die hij eerder en graag had verteld, alsof hij had ontdekt hoeveel energie en genoeg het schonk om gebeurtenissen te herleven waar geen angel meer onder school. Het was de kunst, begreep ik, om dicht langs de schijnbare waarheid te scheren zonder weer in de greep te raken van je echte mening.

Ik vroeg hoe het kwam dat hij, gezien zijn vaste voorne- men, toch weer in een vliegtuig zat.

Hij glimlachte opnieuw enigszins beschaamd en streek door zijn dunne bruine haar.

‘Mijn dochter neemt deel aan een muziekfestival daar- ginds,’ zei hij. ‘Ze speelt in haar schoolorkest. Eh... hobo.’

Het was de bedoeling geweest dat hij de dag ervoor sa- men met zijn vrouw en kinderen had gereisd, maar hun hond was ziek geworden en hij had hen alvast moeten la- ten vertrekken. Dat klonk misschien overdreven, maar de hond was misschien wel het belangrijkste lid van het gezin. Hij had de hele nacht bij hem moeten waken en was daarn- a regelrecht naar de luchthaven gereden.

‘Eerlijk gezegd had ik niet achter het stuur mogen gaan zitten,’ zei hij zachtjes, terwijl hij zijn elleboog op de arm- leuning tussen ons in zette. ‘Ik kon amper uit mijn ogen kij- ken. Ik zag steeds borden langs de weg met alsmaar dezelf- de woorden erop, en ik kreeg het idee dat die er voor mij waren neergezet. Je weet wel welke wegwijzers ik bedoel, ze staan overal. Het duurde een eeuwigheid voordat ik

doorhad waar ze op sloegen. Ik vroeg me echt af,' zei hij met zijn verlegen glimlach, 'of ik gek werd. Ik snapte maar niet wie ze had bedacht, of waarom. Het was alsof ze zich tot mij persoonlijk richtten. Uiteraard hou ik het nieuws wel bij,' zei hij, 'maar sinds ik niet meer werk loop ik een beetje achter.'

Ik zei dat we de keuze tussen Brexit of Blijven inderdaad gewoonlijk binnenskamers bespraken, zo privé dat je bijna kon zeggen dat die beslissing de diepste kern van de vrije wil vormde. Als je onbekend was met de politieke situatie in het Verenigd Koninkrijk kon je denken getuige te zijn niet van de machinaties van een democratie, maar van de definitieve overgave van het persoonlijk bewustzijn aan het publieke domein.

'Het gekke is,' zei de man, 'dat ik het idee had dat ik me die vraag al stel zolang ik me kan heugen.'

Ik vroeg hoe het met de hond was afgelopen.

Even keek hij verward, alsof hij zich niet kon herinneren over welke hond ik het had. Toen fronste hij zijn voorhoofd, tuitte zijn lippen en slaakte een diepe zucht.

'Dat is eigenlijk een heel verhaal,' antwoordde hij.

De hond – hij heette Pilot – was al heel oud, zei hij, hoewel hem dat niet aan te zien was. Zijn vrouw en hij hadden Pilot kort na hun huwelijk genomen. Ze hadden een huis ver buiten de stad gekocht, zei hij, en het was een ideaal oord om een hond te hebben. Pilot was nog een pup, maar ook toen al had hij enorme poten; ze wisten dat dit ras heel groot kon worden, maar ze waren absoluut niet voorbereid op het buitengewone formaat waartoe Pilot uitgroeide. Elke keer dat ze dachten dat hij niet groter meer kon worden, gebeurde dat toch; soms was het bijna grappig om

te zien hoe klein alles in verhouding met hem leek: hun huis en hun auto en zelfs zij beiden.

‘Ik ben uitzonderlijk lang,’ zei hij, ‘en je wordt het wel eens zat om groter te zijn dan iedereen. Maar als ik naast Pilot stond voelde ik me normaal.’

Omdat zijn vrouw zwanger was van hun eerste kind werd Pilot vooral zijn project; toentertijd reisde hij niet zo veel voor zijn werk, en enkele maanden lang besteedde hij zijn vrije tijd voornamelijk aan het trainen van Pilot: hij wandelde met hem in de heuvels en vormde zijn karakter. Hij verwende hem niet, noch zwichtte hij voor hem; hij drilde hem streng en beloonde hem met mate, en toen Pilot als jonge hond een kudde schapen achterna had gezeten sloeg hij hem zo hard en zo vol overtuiging dat hij er zelf versteld van stond. Voor alles lette hij goed op hoe hij zich in bijzijn van Pilot gedroeg, bijna alsof de hond een mens was, en toen Pilot volwassen was beschikte de hond niet alleen over een ongebruikelijke intelligentie, maar ook over een woeste blaf en een reusachtig gespierd lijf. Hij bejegende de gezinsleden zo attent en zorgzaam dat andere mensen het eerlijk gezegd griezelig vonden, maar zelf waren ze er in de loop van de tijd gewend aan geraakt. Toen hun zoon vorig jaar bijvoorbeeld een ernstige longontsteking had zat Pilot dag en nacht op de gang bij zijn kamer en kwam hen stevast halen als de jongen riep dat hij iets nodig had. Hij was gevoelig voor en weerspiegelde zelfs de depressies van hun dochter, episoden die zijn vrouw en hem soms pas opvielen doordat Pilot somber en teruggetrokken werd. Maar kwam er een onbekende langs, dan veranderde hij in een uiterst oplettende waakhond die niets en niemand ontzag. Mensen die hem niet kenden waren doods-

bang voor hem, en terecht, want als ze ook maar enige bedreiging hadden gevormd voor de leden van het gezin zou hij hen zonder aarzeling hebben gedood.

Toen Pilot een jaar of drie, vier was, vervolgde de man, kwam zijn carrière in een stroomversnelling en was hij geregeld lange tijd van huis, wat hij met een gerust hart deed omdat hij wist dat het gezin tijdens zijn afwezigheid goed beschermd werd. Als hij van huis was, zei hij, dacht hij wel eens aan de hond en voelde hij haast een hechtere band met hem dan met welk ander levend wezen ook. Toen de hond er slecht aan toe was kon hij hem dan ook niet alleen laten, ook al zou zijn dochter na weken van studie de soliste zijn op het concert. De uitvoering was onderdeel van een internationaal festival en zou veel publiek trekken – het was een fantastische kans. Maar Betsy verloor Pilot geen moment uit het oog. Het was verduveld lastig geweest om haar zo ver te krijgen dat ze toch op reis ging; het was alsof ze het hem niet toevertrouwde om zijn eigen hond te verzorgen.

Ik vroeg welk stuk zijn dochter speelde, en opnieuw woelde hij door zijn haar.

‘Dat zou ik eerlijk gezegd niet weten,’ zei hij. ‘Maar haar moeder weet dat natuurlijk wel.’

Hij had er geen idee van gehad dat zijn dochter zo goed hobo speelde, vervolgde hij. Ze had vanaf haar zesde, zevende al les, en eerlijk gezegd had het altijd vreselijk lelijk geklonken, zozeer zelfs dat hij haar had moeten vragen op haar kamer te oefenen. Het snerpande geluid ging hem door merg en been, vooral als hij net een lange vlucht achter de rug had. Vaak hoorde hij het schrille, indringende geluid door haar dichte deur heen toch nog, en als hij probeerde uit te slapen van zijn jetlag was het zelfs uitgesproken ir-

ritant. Een enkele keer had hij zich afgevraagd of ze het deed om hem te kwellen, maar kennelijk studeerde ze net zo veel als hij er niet was. Hij had zelfs weleens geopperd dat het beter zou zijn als ze minder studeerde en vaker andere dingen deed, maar zijn mening was even geringschattend afgedaan als zijn pogingen om het gezin een andere dagindeling op te leggen. En eerlijk gezegd, op de vraag wat ze dan met haar tijd moest doen kon hij alleen de dingen bedenken die hij op haar leeftijd had gedaan – uitgaan met vrienden en televisiekijken – en die hij eigenlijk normaler vond. In zijn ogen was er nauwelijks iets normaals aan Betsy. Ze had bijvoorbeeld last van slapeloosheid: welk doorsneekind van veertien heeft er nou slaapproblemen? Ze at 's avonds niet mee aan tafel, maar stond bij de keukenkastjes handjes droge muesli zo uit het pak naar binnen te werken. Ze kwam nooit buiten en liep zelden, aangezien haar moeder haar overal met de auto heen bracht. Als hij er niet was liet ze Pilot elke dag uit, hoorde hij, maar omdat hij dat nooit met eigen ogen zag kon hij dat nauwelijks geloven. Inmiddels begon hij zich af te vragen of ze ooit uit huis zou gaan en of ze haar misschien voorgoed bij zich moesten houden, als een soort mislukt experiment.

Op een avond speelde Betsy op een schoolconcert, waar hij samen met zijn vrouw heen ging, en helemaal ingesteld op heimelijke verving zat hij tussen de andere ouders op een krap stoeltje in de zaal. Het licht ging aan, en op het podium voor het orkest stond een meisje waarin hij pas na enige tijd Betsy herkende. Om te beginnen leek ze veel ouder, en er was nog iets anders: wie weet was het een hele opluchting dat ze hem niet nodig scheen te hebben, noch hem verweet dat ze bestond. Toen hij eenmaal had geaccepteerd

dat zij het was, beving hem een verschrikkelijke, onheilspellende angst. Hij was er heilig van overtuigd dat ze zou afgaan en hij omkleemde de hand van zijn vrouw, in de veronderstelling dat zij hetzelfde voelde. De dirigent kwam op – een man voor wie hij onmiddellijk afkeer opvatte, gekleed in een zwarte spijkerbroek en een zwarte coltrui – en het orkest begon te spelen en op een bepaald punt zette Betsy in. Wat hem opviel was hoe nauwlettend Betsy de dirigent gadesloeg en op het geringste teken zijnerzijds reageerde; dan knikte ze en bracht het instrument zonder met haar grote ogen te knippen naar haar lippen. Tot zo'n stilzwijgend staaltje intimiteit en volgzaamheid had hij zijn dochter niet in staat geacht; hijzelf kon haar er niet eens toe bewegen haar muesli uit een kommetje te eten. Pas na enkele minuten legde hij een concreter verband tussen haar en het ijle, grillige geluid; hij had vaak genoeg in een zaal als deze gezeten om te beseffen dat dit publiek betoverd was, gebiologeerd, en toen pas was hij in staat echt te luisteren. Wat hij hoorde bracht zo'n tranenvloed op gang dat de aanwezigen zich naar hem omdraaiden. Betsy beweerde na afloop dat ze hem vanaf het podium had kunnen zien huilen doordat hij zo lang was. Ze zei dat ze het g^{ên}nant had gevonden.

Ik vroeg of hij wist waarom hij had moeten huilen, en onverwacht trokken zijn mondhoeken omlaag, wat hij achter een grote hand probeerde te verbergen.

'Eerlijk gezegd,' antwoordde hij, 'ben ik waarschijnlijk altijd bang geweest dat er iets mis was met haar.'

Ik zei dat de mensen dat volgens mij vaak eerder van hun kinderen vonden dan van zichzelf, en hij keek me aan alsof hij even nadacht over die theorie, waarna hij gedecideerd zijn hoofd schudde.

Van meet af aan, zei hij, had Betsy zich onderscheiden van andere kinderen – en niet in gunstige zin. Ze was onvoorstelbaar neurotisch: als ze naar het strand gingen, bijvoorbeeld, kon ze het zand niet aan haar voeten velen en moesten ze haar dus dragen. Ze kon de klank van bepaalde woorden niet verdragen en legde gillend haar handen op haar oren als ze werden gebruikt. De lijst met dingen die ze niet wilde eten en de waaroms was te lang om bij te houden. Ze was overal allergisch voor en aldoor ziek en, zoals hij al had gezegd, ze sliep slecht. Zijn vrouw en hij werden vaak midden in de nacht wakker en dan bleek Betsy, als een spook in haar nachthemd, op hen neer te kijken. Naarmate ze opgroeide werd het allergrootste probleem haar overgevoeligheid voor wat zij liegen noemde, maar wat in zijn ogen eigenlijk de normale conventies en gesprekspatronen van volwassenen waren. Ze beweerde dat wat de mensen zeiden grotendeels onecht en onoprecht was, en toen hij vroeg hoe ze dat in hemelsnaam kon weten, antwoordde ze dat ze dat aan de klank hoorde. Zoals hij eerder zei: zelfs als heel klein kind kon ze de klank van bepaalde woorden niet verdragen, maar naarmate ze ouder werd en naar school ging werd dat probleem eerder groter dan kleiner. Ze hadden haar op een andere school gedaan waar deskundiger met haar problemen werd omgegaan, maar toch was het niet bevorderlijk voor de situatie in het gezin en in de vriendenkring als hun dochter met haar handen tegen haar oren gillend de kamer uit rende alleen omdat een gast beweerde zo vol te zitten dat er onmogelijk nog een toetje bij kon, of dat de handel ondanks de economische malaise floreerde. Zijn vrouw en hij hadden hun uiterste best gedaan begrip op te brengen voor hun dochter, zozeer dat ze tij-

dens hun gesprekken als de kinderen in bed lagen rekening hielden met haar gevoeligheid door gespits te zijn op de onoprechtheid in elkaars formuleringen, en ze hadden ontdekt dat het klopte dat veel van wat je zei behoorlijk cliché was en dat je, als je er goed over nadacht, best zou kunnen toegeven dat het vaak niet weergaf wat je echt voelde. Niettemin hadden ze nog met grote regelmaat aanvaringen met Betsy, en het was hem opgevallen dat zijn vrouw steeds stiller werd, wat volgens hem de schuld was van Betsy, die van de communicatie zo'n mijnenveld had gemaakt dat het gemakkelijker was om maar helemaal niets te zeggen.

Om die reden misschien – Pilot kon niet praten en dus niet liegen – aanbad Betsy de hond met een soms verontrustende heftigheid. Toch had zich kortgeleden een voorval voorgedaan waardoor hij voor het eerst was gaan twijfelen aan Betsy's definitie van de waarheid en aan haar dwingelandij als het ging om verhalen vertellen. Hij had haar meegenomen om Pilot uit te laten, en opeens was de hond ervandoor gegaan. Ze waren in het park van een landhuis en omdat het hem was ontgaan dat daar herten werden gehouden had hij Pilot losgelaten. Gewoonlijk was Pilot in de buurt van andere levende have uiterst gehoorzaam, maar die keer had hij zich gedragen op een manier die volkomen tegen zijn aard inging. Het ene moment liep hij naast hen, het volgende was hij verdwenen.

‘De snelheid van het beest was ongelooflijk,’ zei hij. ‘Het was een kalf van een hond en als hij ervandoor ging was hij niet te pakken te krijgen. Dan vergrootte hij zijn pas en schakelde over naar een heel andere versnelling. Voordat we het wisten was hij vijftig meter verder,’ zei hij, ‘en wij konden alleen maar toekijken hoe hij door het park vloog.

Toen de herten hem zagen zetten ze het op een rennen, hoewel er geen ontsnappen meer aan was. Het waren er honderden, leek het wel. Ik weet niet of je ooit zoiets hebt gezien,' zei hij, 'maar het is een ontzagwekkend mooi gezicht. Ze rennen als één geheel, net stromend water. We zagen ze met Pilot dicht achter zich aan uitvloeien over het park, en ondanks alles werd ik erdoor gebiologeerd. Telkens keerden ze om en kwamen terug, in een grote acht, en Pilot volgde ze, maar het was alsof hij ze stuurde en een patroon liet beschrijven dat hij al in zijn hoofd had. Dat ging een minuut of vijf zo door, steeds maar heen en weer in van die weidse vloeiende lijnen, en toen leek hij er opeens genoeg van te hebben of te besluiten dat er een eind aan moest komen. Volstrekt moeiteloos verdubbelde hij zijn snelheid, drong door tot midden in de kudde, pikte er een reekalf uit en velde het. Vlak bij ons stond een vrouw,' zei hij, 'en die begon naar ons te schreeuwen dat ze ons zou aangeven en dat ze er iemand bij ging halen om hem dood te schieten, en terwijl ik probeerde haar te kalmeren hoorden we opeens iets achter ons, we kijken om en Betsy blijkt te zijn flauwgevallen. Ze ligt bewusteloos in het gras en er komt bloed uit haar hoofd, want ze is op een steen terechtgekomen. Heus waar,' zei hij, 'ze zag eruit alsof ze dood was. Pilot was intussen het bos in verdwenen en de vrouw was zo bezorgd om Betsy dat ze vergat dat ze de hond had willen laten afschieten, en ze hielp me haar naar de auto te brengen en ging zelfs met ons mee naar het ziekenhuis. Met Betsy was natuurlijk niets aan de hand.'

Hij lachte vreugdeloos en schudde zijn hoofd.

Ik vroeg hoe het met de hond was afgelopen.

'O, die is 's avonds teruggekomen,' antwoordde hij. 'Ik

hoorde hem bij de deur en toen ik opendeed kwam hij niet binnen maar bleef buiten naar me staan kijken. Hij was ontzettend smerig en zat onder het bloed, en hij wist wat er ging gebeuren. Hij verwachtte niet anders. Maar ik vond het vreselijk om hem een pak slaag te geven,' zei hij op treurige toon. 'Ik had het zijn hele leven nog maar een paar keer hoeven doen. We wisten allebei dat hij anders niet had kunnen worden wat hij was. Maar Betsy weigerde te aanvaarden wat hij had gedaan. Wekenlang vertikte ze het om iets tegen hem te zeggen of hem aan te raken. Tegen mij deed ze ook geen mond open. Ze snapte er domweg helemaal niets van. Ik zei tegen haar: hoor eens, je kunt een hond niet africhten door verongelijkt en chagrijnig tegen hem te doen. Daar maak je hem maar stiekem en vals van. Bedenk wel, zei ik tegen haar, dat jullie je veilig kunnen voelen als ik er niet ben, omdat jullie weten dat als iemand jullie belaagt, Pilot met hem doet wat hij met dat hert heeft gedaan. Hij mag dan naast je op de bank zitten en dingen aandragen en bij je op bed liggen als je ziek bent, maar als er iemand aanklopt die hij niet kent is hij desnoods bereid zo iemand te doden. Hij is een dier, zei ik, en je moet hem leren gehoorzamen, maar als je hem je eigen fijngevoeligheden oplegt beïnvloed je zijn ware aard.'

Hij zweeg een poosje, stak zijn kin naar voren en staarde het grijze gangpad in, waar de stewardess haar trolley door de mensenzee duwde. Ze zwenkte van links naar rechts, boog zich over de rijen heen, en de opwippende hoeken van haar ogen en mond tekenden zich zo scherp af dat het bijna leek of ze op ingenieuze wijze uit het gladde ovaal van haar hoofd waren gesneden. Haar werktuiglijke bewegingen hadden iets hypnotiserends en brachten de man